

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

**XVI Міжнародна наукова конференція
“ІСТОРІЯ ТОРГІВЛІ, ПОДАТКІВ
ТА МИТА”**

27–28 жовтня 2022 р.

**Дніпро
2022**

ДИПЛОМАТИЧНА ПОШТА ТА ЇЇ ВМІСТ (НА МАТЕРІАЛАХ ХАРКІВСЬКОЇ МИТНИЦІ, 1922 р.)

Дейнеко Сергій Миколайович

Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова (м. Харків)

Внаслідок поразки України у Визвольних змаганнях 1917–1921 рр. на мапі з'явилося утворення під назвою – Українська Соціалістична Радянська Республіка (далі – УСРР) зі столицею у Харкові. Ця квазідержава позиціонувала себе як суб'єкт міжнародного права, тим паче, що її представники були одними із підписантів сумнозвісного Ризького мирного договору навесні 1921 року. Ще 14 січня 1921 р. член української радянської делегації Е. Квірінг заявив, що УСРР має бути дипломатично представлена у всіх провідних державах світу, а «назначение самостоятельного посла в Польшу (первого посла Советской Украины) должно произвести благоприятное впечатление на правительства буржуазных государств и облегчить в дальнейшем признание УССР. В силу этих соображений, я считаю необходимым иметь самостоятельное украинское представительство в Польше...». Згідно з вищезазначеною угодою, між Польщею та УСРР встановлювалися дипломатичні відносини і розпочинали роботу дипломатичні представництва у Варшаві та Харкові.

Але практична реалізація цих планів розпочалася лише восени. Так, 1 жовтня 1921 р. уряд радянської України отримав інформацію, що польські дипломати невдовзі вирушать із Варшави до східного кордону на якому має відбутися зустріч двох дипломатичних місій. Це рандеву відбулося через декілька днів у Здолбунові, який на той час входив до складу Другої Речі Посполитої. Після спільного обіду та обміну думками про польсько-українські відносини дипломатичні місії вирушили відповідно до Харкова і Варшави.

Отже, в жовтні амбасади приступили до виконання своїх функцій. Згідно з нормами міжнародного права одним із привілеїв закордонних представництв є дипломатичний імунітет, який зокрема гарантує недоторканість кореспонденції та вантажів, що перевозяться дипломатичними кур'єрами. Відповідно 29 листопада 1921 р. Раднарком УСРР прийняв постанову «О провозе дипломатической почты», яка регламентувала роботу дипкур'єрів. Так, на теренах радянських псевдодержав, які невдовзі будуть об'єднані більшовицькою Росією у СРСР, право проводити догляд закордонних посилок мали 22 митниці, зокрема на території України це – Київська, Харківська та Одеська. Одержувачами закордонної кореспонденції і посилок були переважно різноманітні державні установи, серед них зокрема – Центральна контрольна комісія КП(б)У, Народний комісаріат закордонних справ, Наркомат зовнішньої торгівлі, ВУЦВК, Укрспілка (?) і приватні особи, наприклад харків'янин на прізвище Ландау у 1922 р. отримав посилку з 2

фунтами шоколаду. Звісно ця людина немає ніякого відношення до відомого фізика Л. Ландау, але приклад показовий. Однак, найбільшим одержувачем посилок з-за кордону був Наркомат закордонних справ УСРР, бо більшість державних установ замовляли різноманітні товари саме на адресу НКЗС. Так, з початку червня 1922 р. до Харкова стали активно прибувати дипломатичні вантажі з Польщі, відправником було Повноважне представництво УСРР у Варшаві. Догляд посилок з-за кордону відбувався в одній із будівель Наркомату за адресою – вул. Чернишевська, буд. 82. Вперше дана процедура відбулася 3 червня 1922 р.: «... были досмотрены в помещении Наркоминдел...посылки для сотрудников». Того ж року Дипкур'єрський відділ НКЗС отримав неподалік власну будівлю за адресою – вул. Чернишевська, буд. 77, де в подальшому проводилися всі митні процедури з дипломатичною поштою.

У період з 3 червня по 28 вересня 1922 р. харківські митники обревізували 338 багажних місць з дипломатичною поштою. Згідно з усталеною тоді термінологією під категорію «багажне місце» підпадали: ящики, валізи і корзини – один із різновидів вантажної одиниці. Абсолютно вся дипломатична пошта, що йшла з Варшави до Харкова, проходила зовнішній огляд і реєстрацію на Кривинській митниці, яка знаходилася поблизу Шепетівки. Необхідно зазначити, що частина вантажу йшла через Харків транзитом, найчастіше для київського управління Народного комісаріату зовнішньої торгівлі, але згодом схему доставки змінили і кияни змогли отримувати призначену їм кореспонденцію на Київській митниці, де проводилися всі необхідні процедури: «... а 5 ящиков адресованные в Киев, оставлены по заявлению курьера в Киевском Внешторге». До Харкова згодом доправляли лише звіти про проведену роботу. Відомий лише один випадок слідування транзитом, через Харків, дипвантаж на адресу Московської митниці.

Вміст дипломатичних закордонних посилок мав суто споживацький характер, згідно з доглядовими розписами Харківської митниці у столицю УСРР відправляли – «цукор, одяг, какао, продукти, мило, борошно, газети, взуття, зошити, медикаменти, тканини, книжки, жіночі сукні». Необхідно зазначити, що вищевказані документи заповнені у доволі вільній формі, є навіть пункт який позначено словом «посилка». Теж саме можна сказати про термін «продукти». Відповідно не завжди зрозуміло, який саме вантаж прибув, але можемо констатувати, що остання група є найчисельнішою. Так, у доглядових розписах Харківської митниці з 3 червня по 28 вересня є 110 записів про ввезення дипломатичними кур'єрами різноманітних найменувань вантажу. Серед них продовольчі товари займають перше місце – 69 згадувань; друге місце посідають вироби легкої промисловості (одяг, взуття і тканини) – 20 згадувань; третє – газети, книги, зошити – 17 згадувань. Останнє місце у цьому імпровізованому рейтингу займають медикаменти – 1 згадування.

Серед одержувачів були офіційні установи, відомі та маловідомі представники радянського чиновництва. Так, наприклад, громадянка Каменецька, яка мешкала по вул. Юмівській, 3 червня отримала з Варшави посылку в якій був шоколад, молоко, вівсяна крупа. У тому ж дипбагажі знаходилися іноземні газети адресовані другому секретарю ЦК КП(б)У Д. Лебідю та Інформаційному відділу НКЗС.

Не дивлячись на високий статус частини одержувачів, були неодноразові ганебні випадки коли вони отримували свій вантаж без проходження необхідних митних процедур. Реакцією на подібну практику став попереджувальний лист від керівництва Харківської митниці на адресу Дипкур'єрського відділу НКЗС, деякі витягу з нього варто процитувати: «... ввиду непрекращающихся случаев выпуска Дипкурьерским отделом недосмотренных Таможнею посылок, а равно и досмотренных без предварительной оплаты пошлины и других сборов, как то имело место 2. 9 [1922 р.], когда без ведома и досмотра Таможни были выпущены посылки в ГПУ, ЦК КП(б)У, тов. Фрунзе. ... Таможня вынуждена будет налагать на Дипкурьерский Отдел штраф в размере стоимости выпущенного [багажа]...».

Іноді поведінка радянських можновладців у відносинах з персоналом Харківської митниці була відверто не коректною. Так, показовим є конфлікт, що трапився між одержувачкою та митниками.

6 жовтня 1922 р. на адресу Дипкур'єрського відділу НКЗС надійшов лист від керівництва Харківської митниці, в якому давалася оцінка конфліктній ситуації між установою з однієї сторони та співробітницею НКЗС Л. Вовчик з іншої. За твердженням позивачки, а саме вона була рушієм цього скандалу, митники без дозволу одержувачів дипвантажу відкрили корзини і поламали та вкрали частину речей, що там знаходилися. За її словами зникли – «синее шерстяное платье, 16 пар черных дамских чулок, серый свитер, пара черных ботинок дамских, револьвер, пакет с медикаментами, 8 коробок сгущенного молока, головка голландского сыру, 10 фунтов колбасы, шоколад 4 коробки». Комісія у складі службовців установи та Українського митного округу провела розслідування і не підтвердила це звинувачення, тобто версія Л. Вовчик виявилася хибною. Слідство наполягало, що в межах митниці всі дії службовців відповідали букві закону, тим паче, що перевірка відбувалася в присутності власників вантажу, а от поза нею відповідальність за нього лягала вже на Л. Вовчик. Підтверджує версію митників той факт, що інший одержувач, чії речі були у тій самій корзині, а це головний редактор «Вісника ВУЦВК» В. Блакитний [В. Елланський] ніяких скарг не подавав.

Невдовзі харківські митники зробили хід у відповідь, з'явився лист на ім'я керівника закладу в якому стверджувалося, що в злощасній корзині, яку нібито пограбували співробітники установи, окрім речей була заборонена для ввезення політична література, а саме, роботи: Ф. Дана, Ю. Мартова, В. Набокова та видання – «украинских социал-демократов, партии народной свободы». Після цього нападки та претензії зі сторони Л. Вовчик припинилися.

Отже, підсумовуючи можна сказати, що невдовзі після встановлення дипломатичних відносин між УСРР та Польщею, переважно до Харкова через Кривинську митницю на західному кордоні, почали прибувати дипломатичні вантажі з Варшави. Весь дипломатичний багаж прибував на адресу НКЗС і вже потім відправлявся до кінцевих адресатів серед яких були високопосадовці, рядове чиновництво та юридичні особи на кшталт Зовнішторгу, ОДПУ тощо. Номенклатура складалася в основному з трьох груп – продукти, вироби легкої промисловості, газети та книги. Це пояснюється важкою соціально – економічною ситуацією в радянській Україні, а саме першим Голодомором 1921–1923 років. Також можна констатувати, що молода радянська еліта у 1922 р. почасти використовувала дипломатичну пошту для задоволення своїх особистих потреб, перш за все у продуктах харчування, одягу, взутті і вже потім для виконання своїх професійних обов'язків.

ЯК ПРАЦЮВАЛА АМЕРИКАНСЬКА АЛКОГОЛЬНА ТОРГІВЛЯ В ЕПОХУ СУХОГО ЗАКОНУ

Куча Еля Вадимівна

Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)

1920 року в США набрав чинності сухий закон – «великий і благородний експеримент», за словами президента Герберта Гувера. Через тринадцять років стало очевидним, що шляхетний експеримент повністю провалився. Він боляче вдарив у американську економіку, спровокував небачене зростання корупції та організованої злочинності і при цьому не досяг своєї головної мети: пити американці не перестали. Натомість вони знайшли безліч дотепних способів обходити заборону: від вживання алкоголю «у медичних цілях» до дводу в обіг вислову «Кров хреста»

Отже, 17 грудня 1917 р. Конгрес прийняв Вісімнадцяту поправку до Конституції США, яка повністю забороняла виробництво, продаж або транспортування алкоголю (включаючи пиво) усередині країни, а також його імпорт та експорт. До 1919 поправка була ратифікована більшістю штатів, і в 1920, незважаючи на вето президента Вудро Вільсона, набули чинності. Правила забезпечення заборони, що закріплювалися у так званому Акті Волстеда.

Одним із способів обходу сухого закону було бутлегерство. Саме поняття «бутлегер» виникло задовго до сухого закону. Ще в ХІХ столітті, коли в США діяла заборона на продаж алкоголю індіанцям і незаконні торговці ховали спиртне в халявах чобіт. Але розквіт бутлегерства припав саме на 1920-ті роки.

Алкоголь на продаж видобували різними способами. Спиртне ввозили і сухою дорогою, через канадський і мексиканський кордони, і морем – з Куби, Багам і французьких островів Сент-П'єр і Мікелон. Бутлегери кидали якір за